
ODROBINA LÁSZLÓ

A vegyesházasságok tilalma az ókori kereszténységben: kánonjog vagy krisztológia?

Az ókori kereszténységben a vegyesházasságokat általában tiltották a közösség vezetői, az egyházatyák és a zsinatok is: annak ellenére vagy éppen azért, mert az Újszövetség nem tartalmazott egyetlen olyan szakaszt sem, ami egyértelműen megtiltotta volna a keresztény házasulandóknak a más vallásúakkal való házasságot. Ezek a tilalmak ugyanakkor inkább lebeszélésnek tekinthetőek (bár néha kemény megfogalmazásokat is találunk), illetve a zsinatok is inkább csak kisebb büntetéssel sújtják a „vegyesházasság elkövetésében bűnösöket”. Nagy Theodosiustól 388-ból származik az egyetlen római jogi törvény, amely viszont teljes szigorral sújtott le azokra a férfiakra, akik keresztényként zsidó nőt, vagy zsidóként keresztény nőt vettek feleségül: a büntetés a társadalmi státusztól függően halál vagy teljes vagyonelkobzás volt. Utóbbi szigorúságához hasonlítható a kor rabbinikus tilalma is, ahol viszont csak a nem zsidó nővel házasodó zsidó férfit büntetnék halállal a rabbinikus hatóságok – ha erre joguk lenne. A dolgozat a keresztények részben megengedő, részben élesen elítélő álláspontjának okaira próbál választ adni.

Kulcsszavak: vegyesházasság, rabbinikus jog, ókori zsinatok, zsidó-keresztény, Nagy Theodosius, krisztológia, kánonjog.

1. Bevezetés

Anélkül, hogy részleteiben belemennék a „vegyesházasság” terminus jelentéseinek változásaiba, illetve a *matrimonium mixtum* és a *disparitas cultus* kánonjogi distinkciójának elemzésébe, az egyszerűség kedvéért jelen írásban a vegyesházasság kifejezést használok mindkét előbbi, latinul megadott esetre: tehát vegyesházasság lesz ebben az értelemben minden katolikus és nem katolikus, illetve katolikus és nem keresztény között kötött házasság – annál is inkább, mivel a fenti distinkció az

ókorban még nem létezett, csak a középkori kánonjogban kialakult fogalmakról van szó.¹

Az Újszövetség nem tartalmaz egyetlen olyan mondatot sem, amely kifejezetten tiltaná azt, hogy valaki vegyesházasságot kössön első házasságaként, a Római Birodalomban szintén nem létezett olyan tilalom, amely a felek vallásának különbözősége miatt tiltotta volna a házasságkötést.² Amikor mégis vegyesházasságról beszéltek, mindig a társadalmi osztályok, vagy még inkább különböző országok állampolgárai közötti házassági tilalmakra gondoltak.³

A 4. században ugyanakkor találunk két állami törvényt, ami megváltoztatja a korábbi helyzetet, s emellett sok egyházi író is hoz fel komoly érveket az ilyen típusú házasságokkal szemben. Ha azonban összehasonlítjuk az atyák érveit az állami törvényekkel, azonnal szembetűnik egy nagy különbség. Amíg előbbieket megelégszenek azzal, hogy megpróbálnak lebeszélni ezekről a házasságokról, addig a törvények teljes szigorral lépnek fel: halálbüntetést helyeznek kilátásba a pár részére.

Jelen írás célja, hogy megvizsgálja, mi lehetett az oka ennek a különbségnek: miért volt az állam sokkal szigorúbb egy vallási ügyben (elvéleg már a kereszténység államvallási időszakában járunk: 388-ban), mint maga az érintett vallás, azaz a keresztény egyház, milyen befolyások hathattak egyikre és másakra, végül milyen teológiai gondolatmenetek alakíthatták a korabeli Egyház álláspontját a vegyesházasságok megítélésében.

---

¹ A katolikus és nem katolikus keresztények közötti úgynevezett „vegyesházasság” (*impedimentum prohibens*), illetve a „valláskülönbség” katolikus keresztény és nem keresztény között (*impedimentum dirimens*) közti különbségtétel a 12. század végéről származik, s Gratianus, Petrus Lombardus, Bernardus Padovenssis, és Hugo de Pisa jogászok tevékenysége révén terjed el. Vö. LEFEBVRE (1972: 359–373); HUYSMANS (1968: 187–261); KUMINETZ (2002: 20). Minthogy azonban a kereszténység kezdetén ez a különbség még nem létezett, ehelyütt minden különbségtétel nélkül alkalmazom a vegyesházasság kifejezését mindkét fenti típusra. Annál is inkább megtehetjük ezt, minthogy ezeknek a házasságoknak egészen az ókor végéig nem vonták soha kétségbe a legitimitását, még ha nem is támogatták éppen őket. Vö. pl.: PETRÜ (1952: 6–8), aki minden ilyen házasságot a *disparitatis cultus* kategóriájába helyez; vagy ABBO (1969: 589–600).

² Ld. CRIFÒ (2009: 9–26).

³ Bővebben ld. ODROBINA (2009: 153–183).

2. Az állami törvények

A negyedik századból származik a CTh 16, 8, 6 (i. sz. 339), melyet általában vegyesházasságok tilalmaként értelmeznek, illetve a CTh 3, 7, 2 (i. sz. 388).

Az első törvényről elég meggyőzően bizonyították, hogy a törvényhozó célja nem annyira vallási, mint és sokkal inkább gazdasági megfontolás lehetett, illetve, hogy valójában azoknak a lelkiismereti szabadságát volt hivatott védeni, akik egzisztenciálisan alávett helyzetben voltak. Következésként megállapítható, hogy tulajdonképpen az egyetlen olyan törvény, amely a házassági tilalmát vallási alapokon állapította meg, a CTh 3, 7, 2 volt.⁴

2.1 A CTh 3, 7, 2

A törvényt Valentinianus, Teodosius és Arcadius császárok intézték Cynegius *praefectus praetorió*hoz, 388. március 14-én Thesszalonikából.

A törvény szövege a következőként hangzik:

Ne quis Christianam mulierem in matrimonio Iudaeus accipiat, neque Iudaeae Christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata.

Néhány évvel ezelőtt egy hosszabb írásban amellet érveltem, hogy a valószínűség és a logika szabályai szerint a törvény nem a keresztények, nem a kereszténység sugallatára került kiadásra. Ebben az esetben ugyanis nemcsak a zsidókkal, hanem a pogányokkal és az eretnekekkel is tiltották volna a házasságot – arról a meglehetősen fontos szemponttól már nem is beszélve, hogy a törvény szankciója által kilátásba helyezett *poena capitalis* nem illeszkedett a keresztény erkölcsi elvárásokhoz. Véleményem szerint sokkal logikusabb egy zsidó lobbit feltételezni, amely a birodalom válságának idején nyomást tudott gyakorolni a császárra:⁵ mára ezt az álláspontot egyre több kutató fogadja el.⁶

---

⁴ FALCHI (1988: 203–212).

⁵ ODRÓBINA (2007a).

⁶ ESCRIBANO (2009: 273–294), DI BERARDINO (2009: 409).

2.2 A rabbinikus álláspont

Vizsgált időszakunkban a rabbik kétféle vegyesházasságot különböztettek meg: nem volt mindegy, hogy a férj vagy a feleség volt zsidó. A két esetre vonatkozó ítélet pedig aszerint differenciálódott, hogy milyen bűnöket követtek el (értsd: milyen bűnökkel azonosították) ezeket a házasságokat.⁷ Közös elem volt a kétféle kapcsolat megítélésében, hogy azokat nem ismerték el házasságnak a rabbinikus jogban: így pusztán szexuális kapcsolatnak minősültek (még ha a római jog szerint házasságnak is minősültek).⁸

Amikor tehát egy zsidó férfi vesz feleségül egy nem zsidó nőt (mert a római jog szerint ezt megteheti, sőt csak az szerint teheti meg), tettét azonosítják azzal, amikor valaki épp havi vérzés idején hál együtt egy nővel, vagy nem zsidó rabszolganővel, vagy pedig férjezett nővel létesít szexuális kapcsolatot. A zsidó férj ezzel a kapcsolattal – a zsidóság matrilineáris öröklési elve szerint – megszakítja a születendő gyermekek zsidó vérvonalát. Következésként elveszíti saját zsidó identitását. Bűnét a bestialitással (állattal elkövetett szexuális aktus) azonosítják. S mivel az aktus közben folyamatosan közel volt ahhoz, hogy szentségtörést kövessen el, tettét halállal büntették, amennyiben az ügy rabbinikus bíróság elé került.

A nem zsidó férfival (természetesen csak a római jog szerint) házasságot kötő zsidó nő esete egészen más volt. Még ha a rabbinikus jogban ezt a fajta házasságot is csupán szexuális kapcsolatként kezelték, esetében hiányoznak a zsidó férjnél felsorolt fontos mozzanatok. Ebben az esetben ugyanis az asszony továbbadja a zsidóságot a gyermekeinek, ő nem veszíti el zsidó azonosságát, és nem kerül sor bestialításra. Távol áll attól, hogy szentségtörést kövessen el az aktus közben, ugyanakkor tisztátalan férje miatt ő is állandó tisztátalanságban él. Prostitúáltként tekintenek rá. Gyermekei zsidónak születnek ugyan, viszont állandó a veszély, hogy elvesznek a zsidó közösség számára, s néha státuszukat úgy tekintik, mint azokét, akik házasságtörő kapcsolatból születtek. Esetét

⁷ A két nemre vonatkozó szabályozás különbségéről részletesebben ld. ODRÓBINA (2020: 163–173).

⁸ A vonatkozó rabbinikus helyek: *BYeb* 76a; *MQidd* 3, 5; *MGuit* 9, 2; *BYeb* 76a; *BAZ* 36b; *BQidd* 68b; *BAZ* 36b; *BYeb* 23a; *YTaan* 3, 4, 66c; *BBér* 58a; *BTaan* 24b; *TQidd* 4, 16; *BMeg* 25a; *YMeg* 4, 10, 75c; *YSanh* 9, 11, 27b.

ezért nem ítélik meg olyan szigorúan, mint a vegyesházasságot kötő zsidó férfiét, azonban az esetek döntő részében az ilyen nő könnyen a zsidó közösség peremére kerülhet.⁹

3. A kereszténység

Tisztázva az ókor rabbinikus zsidóságának meglehetősen szigorú álláspontját a vegyesházasságok tekintetében, jól látható a különbség a keresztények hozzáállásához képest, akik – legalábbis az első évezred során – soha nem tekintették érvénytelennek ezeket a házasságokat.¹⁰

3.1 Az ókori zsinatok

Nem állítom ezzel természetesen azt sem, hogy az ókori Egyház támogatta volna a vegyesházasságokat. Ha az *Újszövetség* nem is tartalmaz tilalmat arra az esetre vonatkozóan, ha az első házasságot nem keresztény/katolikus féllal kívánta megkötni az Egyház tagja, bizonyos 4. századi zsinatok foglalkoznak a kérdéssel, ugyanakkor általános és abszolút tilalom nem került megfogalmazásra.¹¹ Így a 4. század elején tartott elvirai zsinat öt éves vagy életfogytig tartó kiátkozással büntette azoknak a lányoknak a szüleit, akik nem katolikusokkal házasodtak össze.¹² A 314. évben tartott Arles-i zsinat a pogány férfival házasságot kötő keresztény lányok számára helyez kilátásba büntetést. Laodiceában a 4. század második felében az eretnekekről mondják ki, hogy tilos velük házasságot kötni, hacsak meg nem ígérik, hogy katolikusok lesznek.¹³

3.2 Az egyházatyák

A zsinatok fenti szankciói mellett az ókori egyházi írók is problémaként tekintettek a vegyesházasságokra. Antiókhiai Ignác arra kéri a hívőket, hogy a házasságkötés előtt kérjék ki a püspök véleményét a leendő párjukról.¹⁴ Callixtus megengedi a keresztény nőknek, hogy válasszanak egy

---

⁹ A rabbinikus gyakorlatról általában ld. LÖW (1893: 108–178), HAYES (2020), BIANCHI (2005), COHEN (1983: 26–42), STERN (1994: 87–123), SIVAN (1997: 65–97), SILBERMANN (1970: 187–202).

¹⁰ Az ókori kereszténységről és a házasságokról általában ld. ODOBINA (2007b: 3133–3142; 3145–3148).

¹¹ ODOBINA (2010: 176–188).

¹² ODOBINA (2003: 47–53), ODOBINA (2002: 581–588), VILELLA (2009: 221–253).

¹³ A további kánonokról ld. ODOBINA (2005: 91–101).

¹⁴ Ign. *Polyc.* 5, 2.

keresztény férfit, akivel *concupinatusban/contuberniumban* élnek, amennyiben nem áll rendelkezésükre rangjuknak megfelelő keresztény férfi, akivel rendes (azaz nem vegyes-) házasságot köthetnének.¹⁵ Órigenész szerint az igazi házasság két keresztény között jön létre, s még ha az Apostol (azaz Szent Pál) meg is engedi a vegyesházasságokat, Alexandria legnagyobb keresztény szülőtte nem tekinti ezeket valódi házasságoknak.¹⁶ Tertullianus minden elképzelhető szinten támadja: *stuprumnak* minősíti a vegyesházasságokat; úgy tesz, mintha a *Szentírás* egyértelmű tiltalmakat tartalmazna.¹⁷ Cyprianus a vegyesházasságokban látja az üldözések egyik okát: a test bűneinek a kategóriájába helyezi, s (lelki) prostitúciónak nevezi azokat.¹⁸ Veronai Zénó felhívja a figyelmet a vegyesházasságokból következő szentségtörések veszélyeire.¹⁹ Milánói Ambrus teológiai írásaiban különböző, főként teológiai érveket sorol fel a vegyesházasságokkal szemben, ugyanakkor püspöktársának írt levelében nagyon határozottan óvja attól, hogy megengedje a vegyesházasságokat, mivel teológiai értelemben nem igazi házasságok, megszenteltelenítik az Egyház testét, alkalmat adnak a széthúzásra, bűnös vágyakra és szentségtörésre.²⁰ Jeromos teológiai műveiben támadja a vegyesházasságokat: egy ponton még azt is kimondja, hogy ezeket a házasságokat nem Krisztus törvényei szerint kötötték, s ezért *adulteriumnak* minősülnek.²¹ Végül szalamiszi Epiphániosz az összes eretnekséget felsoroló művében Pál apostolnak a korintusiakhoz írt első levelét kommentálva kijelenti, szó sem volt arról, hogy Pál meg akarta volna tiltani a vegyesházasságokat. Épp megengedte azokat annak érdekében, nehogy a keresztény lányok ne tudjanak férjhez menni, s emiatt nagyobb bűnökre fanyalodjanak.²² Természetesen Epiphániosz téved egzegézisében, ugyanakkor általában Epiphániosz szavait is félreértelmezik a téma kutatói. A szalamiszi püs-

---

¹⁵ Hypp., *Elenchos* 9, 12, 24–25.

¹⁶ Orig., fr. XXXV in *1 Cor.* 7, 8–12; fr. XXXVI in *1 Cor.* 7, 14.

¹⁷ Tert., *uxor.* 2, 1–8; *mon.* 7, 5; 11, 15; *cor.* 13, 26–28.

¹⁸ Cypr. *laps.* 1, 1–6; *quir.* 3, 62.

¹⁹ Zen. *hom.* 2, 7.

²⁰ Amb. *abrah.* 1, 9, 81–87; *ep.* 62 ad Vig.

²¹ Hier. *adv. iov.* 1, 7; 1, 10; *ep.* 107, 1; *comm. in Is.* 7, 19, 23.

²² Epiph. *haer.* 2, 1; 61, 5.

pök ugyanis nem tiltotta, hanem megengedte ezt a fajta házasságot a keresztény lányoknak.²³

Megszokott dolognak tűnik, ha egyik-másik egyházi író gyakorlati érvekkel próbálja lebeszélni a híveket a vegyesházasságokról: felhívja a figyelmüket azokra a veszélyekre, melyek egy ilyen együttélésből származhatnak. Némely atya negatív minősítései azonban túlzónak tűnhetnek: *stuprum*, *adulterium*, prostitúció, szentségtörés, Krisztus testének megszenteltetésének, stb. Mi állhat vajon ezen jelzők háttérében? Miért ilyen erőszakosak egyes egyházatyák a keresztények ilyen kapcsolataival szemben? – A válaszhoz egyenként meg kell vizsgálnunk az egyes egyházatyák kijelentéseit. Azokat fogom csak szemügyre venni, akik túlmennek a gyakorlati jellegű érveken, s valamilyen negatív minősítést is adnak az ilyen kapcsolatoknak.

3.2.1 Órigenész

Órigenész Pál apostolnak a korintusiakhoz írt első levelét kommentálva – tehát nem kifejezetten a témával kapcsolatos művet írva – jut arra a következtetésre, hogy Pál értelmezésében nem minősül házasságnak az, ahol egy keresztény és egy pogány fél kötnek „jogilag” házasságot (természetesen csak a római jog vagy a helyi jog értelmében, hiszen ebben a korban nem beszélhetünk még kánonjogról). Ennek ellenére megengedi az ilyen „házasságokat”, s nemcsak azokat, amelyek az egyik fél megtérése után válnak vegyessé, hanem azokat is, amelyek már eleve vegyesházasságként lettek megkötve. Célja a szakasszal egészen más: az Egyház és Krisztus kapcsolatáról szólva hozza fel analógiaként a házasságot, s nem a házasságról való beszéd a célja, hanem teológiai magyarázat, amelybe nem fér bele a vegyesházasság intézménye.²⁴

Az alexandriai teológus a vegyesházasságok „tilalmát” tehát nem lelkipásztori intelemként fogalmazza meg, hanem a helyzet fordított: krisztológiájának felépítésére használja a példát. Bár az igazi házasság véleménye szerint két keresztény között köttetik, a vegyesházasságokat, „még ha hiányzik is belőlük az Isten kegyelme”, megengedi az Apostol – szögezi le Órigenész.²⁵

---

²³ ODRÓBINA (2009: 141–146).

²⁴ A témához ld. bővebben: ODRÓBINA (2008b: 5111–5112).

²⁵ Orig., fr. XXXV in 1 Cor. 7, 8–12; fr. XXXVI in 1 Cor. 7, 14.

3.2.2 Tertullianus

A karthágói keresztény író a pogány féllal kötött házasságot *stuprum*nak (meg nem engedett szexuális kapcsolat házasságtörés nélkül), illetve *adulterium*nak (házasságtörés) nevezi. Teológiai érvelésében úgy tesz, mintha a Szentírás egyértelmű tilalmakat tartalmazna ezekkel a házasságokkal szemben, azonban amikor újabb érvekkel folytatja gondolatmenetét, leleplezi magát, hogy túlmént az Egyház előírásain, s valós szentírási alapok nélkül marad.

Az érvek között a következő teológiai jellegűek olvashatóak:

- ha tilos házasságot kötni egy nem keresztény személlyel, akkor aki mégis így jár el, *stuprum*ot követ el;
- mivel testünk nem sajátunk, hanem megváltónké, ebből következően a vegyesházasság beszennyezi Isten Egyházát, amennyiben Krisztus tagjai a házasságtörő tagjaival keverednek.

Ezeknek a kijelentéseknek természetesen nincs jogi következményük: csupán olyan jogi-teológiai fikciót mutatnak fel, mint amelyet Órigenész-nél is láttunk. Tertullianus soha nem kérdőjelezi meg a vegyesházasságok jogi érvényességét, csupán mindenféle érvet felhasznál, hogy lebeszélje róla a híveket.²⁶

3.2.3 Cyprianus

Cyprianus *De lapsis* c. művében úgy mutatja be a vegyesházasságokat, mint amelyek okai voltak a keresztények üldözésének: a test bűneinek kategóriájába helyezi el ezeket, s a lélek paráznaságának (*fornicatio animae*) titulálja, hiszen nem Istentől, hanem a bálványoktól származnak.²⁷ Amikor pedig az *Ad Quirinum testimoniorum libri* c. művében felsorol egy bűnkatalógust, amelyet el kell kerülnie a keresztényeknek, nem felejt ki a vegyesházasságokat sem: „akik nem keresztényekkel házasodnak, prostituálják Krisztus tagjait.” Nagyobb bűn ez a földi javakra való vágyakozásnál, ugyanakkor kisebb a paráznaságnál, s nem minősül halálos bűnnek sem. Nem nevezi őket érvénytelennek, nem azonosítja a paráznasággal, azonban ahhoz hasonlítja.²⁸

²⁶ Tert., *uxor.* 2, 1–8; *mon.* 7, 5; 11, 15; *cor.* 13, 26–28.

²⁷ Cypr. *laps.* 1, 1–6.

²⁸ Cypr. *quir.* 3, 62.

3.2.4 Veronai Zénó

Verona püspöke a 4. század végén prédikációt tart (s ezt később le is írja) az önmegtartóztatásról. Ennek apropóján felhívja a figyelmet a szentségtörés veszélyére, amely a vegyesházasságokból származik, illetlenségnek (*dedecus*) nevezve ezeket, s felsorolja azokat a problémákat, melyek egy ilyen házasságban jöhetnek elő. A keresztények ezekben a házasságokban felkínálják tagjaikat a Sátán szolgáinak, s kinyitják Isten templomát a pogányok előtt. Nincs ugyanakkor abszolút vagy általános tilalomról szó a püspök beszédében, s nem minősíti azokat érvénytelennek.²⁹

3.2.5 Milánói Ambrus

Milánó 4. század végén élt püspöke a *De Abraham* c. művében keresztény szempontból magyarázza a *Genesis* szövegét: ahogy annak idején a szolgának el kellett mennie, hogy olyan feleséget szerezzen, aki szintén az Urat imádja, úgy Ambrus idején keresztény férfiakhoz kell adni a keresztény leányokat.³⁰ Hiszen így tud csak a két házaspár együtt imádkozni mint Krisztusnak és az Egyháznak a képei.

Vigilius püspökhöz írt levelében viszont nagyon határozottan óvja őt az ilyen házasságok engedélyezésétől, s eközben ezeket testi váagnak (*libido*), szentségtörésnek (*sacrilegium*) és széthúzásnak (*discordia*) nevezi, ugyanakkor a kemény kifejezések ellenére sem tartja ezeket a vegyesházasságokat érvénytelennek.³¹

Ami a házasságok érvénytelenségének a kérdését illeti, látható, hogy ha Ambrus szavait szó szerint vesszük (mintha jogi szövegek lennének), olybá tűnhet, mintha a milánói püspök kifejezetten érvénytelennek tekintette volna ezeket a frigyeket. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk a műfajt is: teológiai és nem kánonjogi művekről van itt szó egyelőre. Későbbi fejlemény lesz az, hogy Ambrus szövegét szó szerint beillesztik majd a középkori egyházi jogi anyagokba, s onnantól kezdve valóban jogi erővel fognak bírni.

---

²⁹ Zen. *hom.* 2, 7.

³⁰ Amb. *abrah.* 1, 9, 81–87.

³¹ Amb. *ep.* 62 *ad Vig.*

3.2.6 Jeromos

A betlehemi remete (ahogy keresztény körökben nevezik) teológiai műveiben támadja a vegyesházasságokat. Pál apostolnak az efezusiakhoz írt levelét kommentálva elérkezik a Krisztus-Egyház párhuzamhoz, s ekkor még azt is kimondja, hogy ezek a házasságok nem Krisztus törvényei szerint kötöttek, emiatt nem is házasságok, hanem *adulteriumok*. Ugyanakkor gyakorlati célú, pasztorális műveiben sokkal elnézőbb.

Laetának írt levelében (melyben lánya neveléséről értekeznek),³² mint ahogy Izaiáshoz írt kommentárjában³³ is, csupán az előnyeit sorolja egy vegyes(sé vált) házasságnak: a család keresztény tagjai lassanként közel hozzák a pogány családtagokat is a kereszténységhez.

Teológiai művei körébe tartozik az *Adversus Iovinianum*, ahol bár lebeszélően szól a vegyesházasságokról, csak azért kerülnek szóba, mert a szerző Iovinianus tanításával szemben teljes képet akar adni a házasságról és a szüzességről.³⁴

Nem találunk tehát műveiben egyetlen olyan szakaszt sem, ahol érvénytelennek nevezné a vegyesházasságokat. Amikor mégis szóba hozza a témát, azért teszi, mert a probléma jól illeszkedik teológiai előadásához, ugyanakkor nem akar levonni ebből semmilyen gyakorlati következtetést.

4. Konklúzió

Még azokban az esetekben sem, amikor az atyák vagy a zsinatok megpróbálták nagyon keményen és egyértelműen eltántorítani a keresztényeket a vegyesházasságoktól, soha nem merészkedtek annyira messzire, hogy érvénytelennek minősítették volna a vegyesházasságokat – ahogy a rabbik esetében láthattuk. Amikor viszont az atyák „teológiát írnak”, azaz egy szentírási szakaszt kommentálnak vagy épp krisztológiájukat igyekeznek alátámasztani a (keresztény) házasság párhuzamával, ilyenkor úgy beszélnek a vegyesházasságokról, mint amelyek nem lehetnek modelljei Krisztus és az Egyház közötti egységnek. S ha teológiai szempontból időnként *stuprumnak*, *fornicationak* vagy éppen *adulteriumnak* is minősítik ezeket, ennek inkább az az oka, hogy nem har-

³² Hier. *ep.* 107, 1.

³³ Hier. *comm. in Is.* 7, 19, 23.

³⁴ Hier. *adv. iov.* 1, 7; 1, 10.

monizálnak a krisztológiai vagy ekkleziológiai példázatokkal, mintsem hogy valós azonosítás fordulna meg a fejükben. Ezekben az egzegétikai-teológiai jellegű művekben az írók nem vonnak le gyakorlati következtetéseket a keresztények mindennapi életére, arra, hogy milyen elvek mentén kell házasságot kötniük, miközben gyakorlati jellegű munkáik többségében megengedőbbnek és toleránsabbnak mutatkoznak.

Az atyák viselkedését egy olyan emberéhez tudnánk a legjobban hasonlítani, mint aki egy elméleti kérdésben keményen állást foglal, s ezután nem akar megengedőbbnek mutatkozni a gyakorlat terén sem. Nem szigorú tilalmakról van szó ekkor még, mint inkább csak figyelmeztetésekről. S bár a vegyesházasságok jogi érvényességét az atyák soha nem kérdőjelezik meg, teológiai érveléseikben ezzel szemben a vegyesházasságok sokszor azért nélkülözik az isteni áldást és isteni jelleget, mivel nem lehetnek jelei és szimbólumai Krisztus és az Egyház egyesülésének.

Források

Antiókhiai Ignác, Ign. *Polyc.* 5, 2.

Callixtus, Hypp., *elenchos* 9, 12, 24–25.

Cyprianus, Cypr. *laps.* 1, 1–6; *quir.* III, 62.

Órigenész, Orig., *fr. XXXV in 1 Cor.* 7, 8–12; *fr. XXXVI in 1 Cor.* 7, 14.

Tertullianus, Tert., *uxor.* 2, 1–8; *mon.* 7, 5; 11, 15; *cor.* 13, 26–28.

Milánói Ambrus, Amb. *abrah.* 1, 9, 81–87; *ep.* 62 *ad Vig.*

Szalamiszi Epiphániosz, Epiph. *haer.* 2, 1; 61, 5.

Veronai Zénó, Zen. *hom.* 2, 7.

Jeromos, Hier. *adv. iov.* 1, 7; 1, 10; *ep.* 107, 1; *comm. in Is.* 7, 19, 23.

Rabbinikus források:

Misna Kiddusin 3, 5.

Misna Gittin 9, 2.

Talmud Bavli Jevamot 76a.

Talmud Bavli Avoda Zara 36b.

Talmud Bavli Kiddusin 68b.

Talmud Bavli Jevamot 23a.

Talmud Bavli Taanit 24b.

Talmud Bavli Brahot 58a.

Talmud Bavli Megilla 25a.

Talmud Jerusalmi Taanit 3, 4, 66c.

Talmud Jerusalmi Megilla 4, 10, 75c.

Talmud Jerusalmi Szanhedrin 9, 11, 27b.

Felhasznált irodalom

- ABBO 1969 J. A. ABBO, *De impedimento mixtae religionis canone 72 Trullanae synodi sancito atque de forma a Graecis orthodoxis servanda in matrimonio ineundo*, Periodica de re morali canonica liturgica, Vol 58. Fasc. 4., Romae, 1969.
- BIANCHI 2005 F. BIANCHI, *La donna del tuo popolo. La proibizione dei matrimoni misti nella Bibbia e nel medio giudaismo*, Roma, 2005.
- COHEN 1983 S. J. D. COHEN, *From the Bible to the Talmud: The Prohibition on Inter-marriage*, Hebrew Annual Review, 3 (1983), 23–39.
- CRIFÒ 2009 G. CRIFÒ, *Matrimonio e diritto romano. Alcune considerazioni*, in: Il matrimonio dei cristiani: esegesi biblica e diritto romano. XXXVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana, Roma, 8–10 maggio 2008, Roma, 2009.
- DI BERARDINO 2019 A. DI BERNARDINO, *Istituzioni della Chiesa antica*, Venezia, 2019.
- ESCRIBANO 2009 M. V. ESCRIBANO PAÑO, *Uniones mixtas y adulterio en CTH III, 7, 2*, in: Il matrimonio dei cristiani: esegesi biblica e diritto romano. XXXVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana, Roma, 8–10 maggio 2008, Roma, 2009.
- EPSTEIN 1942 L. M. EPSTEIN, *Marriage Laws in the Bible and Talmud*, Cambridge, 1942.
- FALCHI 1998 G. L. FALCHI, *La legislazione imperiale circa i matrimoni misti fra cristiani ed ebrei nel V secolo*, Atti dell'Accademia Romanistica Costantiniana, 7 (1988), 203–212.
- HAYES 2002 CH. HAYES, *Gentile Impurities and Jewish Identities. Inter-marriage and Conversion from the Bible to the Talmud*, Oxford, 2002.
- HUYSMANS 1968 R. G. W. HUYSMANS, *De ortu impedimentorum mixtae religionis ac disparitatis cultus*, Roma, 1968.
- KUMINETZ 2002 G. KUMINETZ, *Katolikus házasságjog: különös tekintettel a latin egyház jogára*, Budapest, 2002.
- LEFEBVRE 1972 Ch. LEFEBVRE, *Quelle est l'origine des expressions "matrimonia mixta" et "mixta religio"?*, in: Ius populi Dei (Miscellanea in honorem Raymundi Bidagor), III, 1972.
- LÖW 1893 L. LÖW, *Eherechtliche Studien*, in: L. Löw, *Gesammelte Schriften*. vol. I–III, Szeged, 1893, 108–178.
- PETRÜ 1952 A. M. PETRÜ, *De impedimento disparitatis cultus in iure orientali antiquo*, Romae, 1952.
- ODROBINA 2002 ODROBINA L., *Ancora sul divieto dei matrimoni misti al concilio di Elvira*, in I concili della cristianità occidentale (secoli III–V). XXX Incontro di studiosi dell'antichità cristiana, Roma, 3–5 maggio 2001, Roma, 2002, 581–588.
- ODROBINA 2003 ODROBINA L., *Pogányok contra zsidók és eretnekek az elvirai zsinaton: a vallások közti diszkrimináció egy korai példája?*, in: Studia iuvenalia in honorem Emerici Tegye septuagenarii, Szeged, 2003 (Acta

- Universitatis Szegediensis, *Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum IX.*), 47–53.
- ODROBINA 2005 ODRÓBINA L., *Der Platz des Konzils von Chalcedon in der Reihe der Synodsdekrete über die Mischehen*, in: I. Eördögh (ed.), *Il ruolo delle religioni e delle chiese nella formazione delle società in Europa e nel Nuovo Mondo*, Szeged, 2005, 91–101.
- ODROBINA 2007a ODRÓBINA L., *Le CTh 3,7,2 et les mariages mixtes*, Szeged, *Acta Antiqua et Archaeologica* 31., Szeged, 2007.
- ODROBINA 2007b ODRÓBINA L., *Matrimonio (I. Teologia del matrimonio, II. Riti liturgici. Sposalizio (procedura e liturgia), V. Matrimoni misti*, in: *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, vol. II, Genova – Milano, 2007, 3133–3148.
- ODROBINA 2008a ODRÓBINA L., *Il 1 Cor 7,12–16 fra esegesi patristica e diritto romano*, in *Il matrimonio dei cristiani: esegesi biblica e diritto romano. XXXVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana*, Roma, 8–10 maggio 2008, Roma, 2009, 153–183. (= *Deliberationes – A Szegedi Hittudományi Főiskola Tudományos Folyóirata*, (2008/2), 145–173.)
- ODROBINA 2008b ODRÓBINA L., *Sponsa Christi*, in *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, vol. III., Genova – Milano, 2008, 5111–5112.
- ODROBINA 2009 ODRÓBINA L., *Szalamiszi Epiphániosz és a kontextusba helyezés fontossága*, *Deliberationes – a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Tudományos Folyóirata*, (2009/2), 141–146.
- ODROBINA 2010 ODRÓBINA L., *A sokféleségtől az egység felé - az intéstől a tiltásig: az ókori zsinatok vegyesházasságokat szabályozó rendelkezései*, in: Bugár M. I. – Pesthy M. (szerk.), *Ókeresztény szerzők, kortárs kérdések: kulturális diverzitás és antropológia*, Kecskemét – Budapest, 2010, 176–188.
- ODROBINA 2020 ODRÓBINA L., *Disparità di genere e disparità del culto: Il divieto dei matrimoni misti per donne e per uomini nel cristianesimo antico e nel giudaismo*, in: *Paradigmi del maschile e femminile nel cristianesimo antico. XLVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana*. Roma, 9–11 maggio 2019, Roma, 2020, 163–173.
- SILBERMANN 1970 L. H. SILBERMANN, *Reprobation, Prohibition, Invalidity: An Examination of the Halakhic Development Concerning Inter-marriage*, in: D. J. SILVER, *Judaism and Ethics*, New York, 1970, 187–202.
- SIVAN 1997 H. SIVAN, *Rabbinic and Roman Law: Jewish-Gentile/Christian Marriage in Late Antiquity*, *Revue des Études Juives* 156, (1997), 65–97.
- STERN 1994 S. STERN, *Jewish Identity in Early Rabbinic Writings*, Leiden – New York, 1994, 87–123.
- VILELLA 2009 VILELLA J., *Las disposiciones pseudoilberitanas referidas a matrimonios mixtos e incestuosos: estudios comparativo y explicativo*, in: *Il matrimonio dei cristiani: esegesi biblica e diritto romano. XXXVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana*, Roma, 8–10 maggio 2008, Roma, 2009, 221–253.

The Prohibition of Mixed Marriages in Ancient Christianity: Regulation by Canon Law or Christology?

In ancient Christianity mixed marriages were generally prohibited by leaders of the community, the Church fathers and by the councils: they did so despite or rather because the New Testament didn't contain any sentence prohibiting clearly for a Christian to marry a non Christian person. These interdictions, however, seem to be rather dissuasions (even though we find sometimes quite hard expressions), while the synods prefer to punish those „guilty of mixed marriage” with little punishment. The only Roman law came from 388 by Theodosius the Great, which punished with full severity that man who married a Jewish woman as a Christian or a Christian woman as a Jew: the punishment was death or complete confiscation of property, depending on his social status. The rabbinical prohibition of the time can be compared to the strictness of the latter, where the rabbinic authorities would only punish a Jewish man who married a non Jewish woman with death – if they had the right to do so. The article tries to answer the reasons for the partly permissive and partly harshly condemning position of Christians.

Keywords: mixed marriage, rabbinic tradition, councils in ancient times, Jewish-Christian culture, Theodosius the Great, Christology, canon law